

УДК: 316.42:314.151.3-054.72(=161.2)(=497.2)

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЖІНОК З УКРАЇНИ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА БОЛГАРІЇ

Лигіна Маргарита Сергіївна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

Суровцева Ірина Юріївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

ORCID: 0000-0002-7909-0103

У статті проаналізовано соціальну адаптацію жінок з України, які перебувають у вимушеній міграції, на прикладі двох країн – України як країни походження та Болгарії як країни прийому. Дослідження базується на порівняльному соціологічному аналізі умов, чинників і механізмів, що впливають на процеси адаптації жінок, які залишили Україну через воєнні дії та гуманітарну кризу. Особливу увагу приділено гендерним аспектам адаптації, включно з бар'єрами, з якими стикаються жінки в новому соціокультурному середовищі, а також способам подолання психологічного та соціального стресу.

Розглянуто вплив соціальної політики обох країн на інтеграційні процеси, зокрема щодо доступу до житла, освіти, ринку праці та соціальних послуг. На основі якісних інтерв'ю з українськими жінками-мігрантками та аналізу статистичних і нормативних джерел виявлено ключові відмінності в адаптаційних стратегічних підходах. У Болгарії відзначено наявність інституційної підтримки, однак спостерігаються труднощі з мовною інтеграцією та культурною асиміляцією. В Україні внутрішньо переміщені жінки стикаються з нестачею житла, високим рівнем безробіття та обмеженим доступом до якісних соціальних послуг, що ускладнює адаптаційний процес.

Зроблено висновок, що ефективна соціальна адаптація залежить від комплексної взаємодії індивідуальних зусиль жінок, державної підтримки та рівня відкритості приймаючого суспільства. Запропоновано практичні рекомендації для покращення механізмів адаптації та соціальної інтеграції жінок-мігранток, які можуть бути впроваджені в державну

політику обох країн. Дослідження має прикладне значення для соціальних працівників, фахівців з міграційної політики та органів публічного адміністрування.

Ключові слова: соціальна адаптація, жінки, вимушена міграція, інтеграція, соціальна політика.

Lyhina M., Surovtseva I. Social Adaptation of Women from Ukraine under Conditions of Forced Migration: A Comparative Analysis of Ukraine and Bulgaria

The article analyzes the social adaptation of women from Ukraine who are experiencing forced migration, based on a comparative study between Ukraine (the country of origin) and Bulgaria (the host country). The research employs a sociological approach to examine the conditions, factors, and mechanisms influencing the adaptation process of Ukrainian women who have fled due to war and humanitarian crisis. Particular attention is given to gender-specific aspects of adaptation, including the barriers women face in new sociocultural environments and strategies for overcoming psychological and social stress.

The study examines the role of social policies in both countries in shaping integration opportunities, especially in access to housing, education, labor markets, and social services. Through qualitative interviews with Ukrainian female migrants and analysis of statistical and regulatory data, the research identifies key differences in adaptation strategies. In Bulgaria, institutional support is present, yet challenges related to language acquisition and cultural assimilation persist. In Ukraine, internally displaced women face housing shortages, high unemployment, and limited access to quality social services, which hinders their adaptation.

The article concludes that successful social adaptation depends on a complex interaction between individual resilience, state support, and the openness of the host society. Practical recommendations are proposed to improve adaptation and integration mechanisms for migrant women, with implications for public policy in both countries. The findings are particularly relevant for social workers, migration policy experts, and public administration officials involved in addressing the challenges of forced migration.

Keywords: social adaptation, women, forced migration, integration, social policy.

Постановка проблеми. Вимушена міграція є одним із найскладніших і найбільш болючих аспектів сучасної соціальної реальності. Військові конфлікти, природні катастрофи, політичні репресії та інші глобальні загрози призводять до масштабних переміщень населення. В Україні

проблема вимушеної міграції набула особливого значення після 2014 року, коли розпочались бойові дії на сході країни та відбулась анексія Криму, а з 2022 року – через повномасштабне вторгнення Росії.

Ці два етапи міграційної кризи мають як спільні причини, так і відмінності в масштабах та наслідках. Після анексії Криму та початку бойових дій у Донецькій і Луганській областях, понад 1,5 мільйона осіб стали внутрішньо переміщеними [2]. Більшість із них – жінки з дітьми, адже багато чоловіків залишалися на фронті або стали біженцями за кордон. З 24 лютого 2022 року, внаслідок нового етапу збройної агресії, понад 8 мільйонів українців залишили країну, шукаючи безпеки в Європі – зокрема, у Польщі, Німеччині, Чехії та Болгарії. Усередині країни кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) перевищила 4,8 мільйона [1].

Особливо вразливою категорією серед вимушених мігрантів є жінки, які стикаються з додатковими труднощами під час адаптації до нових умов життя. Вони нерідко зіштовхуються з гендерною дискримінацією, нестачею стабільного доходу, обмеженим доступом до медичних і психологічних послуг, а також із труднощами у відновленні соціальних зв'язків [5].

Тема адаптації українських жінок, які стали вимушеними мігрантками, є важливою не лише з огляду на гуманітарні виклики, а й через необхідність створення ефективних стратегій соціальної інтеграції в приймаючі громади. Адаптація жінок-вимушених мігранток потребує комплексного підходу, що включає соціальну, економічну та культурну інтеграцію, доступ до освіти, працевлаштування, медичної та психологічної підтримки [4].

З огляду на це, вивчення досвіду адаптації українських жінок у різних країнах, зокрема в Болгарії, є важливим для формування більш ефективної політики підтримки мігрантів як в Україні, так і за її межами [6].

Окрім прямих наслідків бойових дій, до вимушеної міграції спричиняють також економічна нестабільність, скорочення робочих місць та загальне погіршення умов життя в регіонах, що постраждали від війни. Ці чинники особливо гостро впливають на жінок, які, як правило, беруть на себе головну відповідальність за догляд за дітьми та літніми родичами [12, с. 28].

Для українських жінок, які стали внутрішньо переміщеними особами, процес адаптації ускладнюється не лише зміною місця проживання, а й необхідністю швидко інтегруватися в нове соціально-економічне середовище. Вони змушені одночасно вирішувати низку життєво важливих питань – від забезпечення житлом до пошуку роботи, часто без належної підтримки з боку держави чи громади [12, с.30].

Окремою складністю є те, що у багатьох випадках саме жінки стають єдиними опікунами дітей і родичів похилого віку. Через відсутність чоловіків – які або мобілізовані, або перебувають за кордоном у пошуках роботи – жінки залишаються єдиними годувальницями сім'ї. Вони мусять самостійно організовувати повсякденне життя, знаходити джерела доходу та підтримувати емоційну стабільність у родині [5].

У нових умовах жінки зіштовхуються з проблемами тимчасового проживання, нестачею фінансів і необхідністю налагодження нових соціальних зв'язків. Таке комплексне навантаження негативно впливає на їхній психоемоційний стан, створюючи додаткову загрозу для здоров'я та добробуту [5; 12, с. 32].

Психологічні наслідки війни та вимушеної міграції є надзвичайно важливим аспектом у досвіді українських жінок. Багато з них зазнали фізичного або емоційного насильства – як у приватному житті, так і внаслідок бойових дій, втрати близьких або травматичного переїзду. Дослідження свідчать, що вимушене переміщення часто сприяє розвитку посттравматичного стресового синдрому (ПТСР), депресії та тривожних

розладів, особливо серед тих, хто вже мав досвід насильства чи пережив особисту втрату [5].

Психологічний стрес значно ускладнює адаптацію до нових умов. Він впливає на здатність жінок ефективно функціонувати в повсякденному житті: шукати роботу, підтримувати дітей, встановлювати соціальні контакти, взаємодіяти з місцевими інституціями та інтегруватися в нове суспільство.

Однією з найбільших перешкод на цьому шляху є гендерна дискримінація, з якою жінки стикаються на ринку праці. Попри те, що вони становлять суттєву частку трудового ресурсу, їхні можливості часто обмежуються низькооплачуваними вакансіями, дискримінаційними відмовами у працевлаштуванні або стереотипами щодо «жіночих» професій. Після вимушеного переселення багато жінок змушені погоджуватися на некваліфіковану важку фізичну працю або залишаються безробітними. Це не лише знижує їхній соціальний статус, а й посилює почуття ізоляції [13, с. 102].

Крім того, культурні бар'єри та упередження з боку місцевого населення можуть ускладнювати інтеграцію, особливо у випадках, коли жінки походять із традиційніших середовищ або мають обмежений попередній досвід соціальної взаємодії. Нерідко мовні труднощі, відсутність підтримки з боку знайомих чи родичів, а також нестача інформації про доступні ресурси – стають додатковими факторами соціальної відчуженості [7].

Жінки з дітьми особливо вразливі до соціальної ізоляції. Відсутність кваліфікованої психологічної чи юридичної підтримки, недостатня кількість доступних сервісів, а також складнощі з адаптацією дітей у новому середовищі – усе це створює замкнене коло стресу та безпорадності [12, с.30].

Тому створення умов для соціальної інтеграції жінок у приймаючих громадах є ключовим завданням. Воно повинно передбачати не лише економічну підтримку, а й розвиток програм психологічної допомоги, подолання гендерних упереджень і зміцнення горизонтальних зв'язків між жінками-мігрантками та місцевими спільнотами [10].

Вимушена міграція в Україні спричинила низку серйозних соціальних наслідків, які торкнулися не лише самих переселенців, а й усього суспільства. Однією з найгостріших проблем залишається психологічна травматизація, особливо серед жінок і дітей. Для їхньої повноцінної адаптації недостатньо лише фізичної безпеки – вони потребують комплексної психологічної підтримки, реабілітаційних програм та довготривалої допомоги у подоланні наслідків пережитого.

Економічні труднощі – ще один суттєвий бар'єр на шляху до стабілізації життя переселенців. Для багатьох жінок доступ до стабільного працевлаштування ускладнений через відсутність відповідної освіти, низький рівень професійної кваліфікації або складність підтвердження вже набутих навичок у нових умовах. Це призводить до економічної залежності, нестачі самостійних ресурсів і, як наслідок, затримує процес соціальної інтеграції.

Не менш критичним викликом є проблема житла. В умовах дефіциту доступних орендних варіантів та обмеженої підтримки з боку держави, значна частина ВПО не має постійного та безпечного місця проживання. Житлова нестабільність посилює загальну вразливість переселенців і перешкоджає їхній соціальній стабілізації [12, с. 29].

Соціальна ізоляція також залишається поширеним явищем. У нових громадах переселенці часто відчують брак підтримки, складнощі в доступі до базових послуг – охорони здоров'я, освіти, соціального захисту. Це не лише ускладнює їхню адаптацію, але й поглиблює почуття відчуженості.

Попри існування державних програм підтримки, їхній обсяг і ефективність залишаються обмеженими. Особливо це стосується жінок, які потребують врахування гендерних особливостей у процесах інтеграції. Нестача інфраструктури, недостатній кадровий потенціал та обмежене фінансування створюють додаткові перешкоди для реалізації повноцінної підтримки ВПО [12, с.33].

Сучасні дослідження проблем вимушеної міграції в Україні переважно зосереджуються на вивченні ситуації внутрішньо переміщених осіб, акцентуючи увагу на соціальних та гендерних аспектах, що виникають у контексті воєнного конфлікту.

У науковій статті Ірини Новак «Проблеми соціальної вразливості внутрішньо переміщених осіб та вимушених мігрантів» розглядаються основні соціально-демографічні характеристики ВПО та ключові виклики, з якими вони стикаються в процесі адаптації. Авторка детально аналізує ризики соціальної ізоляції, обмежений доступ до ресурсів і послуг, а також складнощі інтеграції у приймаючі громади. Значну увагу приділено проблемам працевлаштування, забезпечення житлом, доступу до освіти й медичних послуг. Важливим аспектом дослідження є вивчення намірів переселенців щодо повернення до постійного місця проживання. У підсумку Ірина Новак робить висновок, що внутрішньо переміщені особи в Україні залишаються соціально вразливою групою, а їхнє становище ускладнюється сукупністю економічних, психологічних і адміністративних чинників, які знижують шанси на успішну інтеграцію [12, с. 25–35].

Ольга Пищуліна у дослідженні «Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту» акцентує увагу на необхідності врахування гендерних відмінностей у міграційних процесах. Авторка досліджує наслідки масової міграції українців, зумовленої війною, зокрема ситуацію жінок із дітьми в країнах Європейського Союзу. У статті розглядаються труднощі, з якими

стикаються чоловіки та жінки у процесі легалізації, працевлаштування, доступу до соціальних послуг і житла, а також проблеми культурної адаптації та мовного бар'єра. Пищуліна підкреслює, що жінки, особливо матері, є більш уразливими до соціального виключення та економічної залежності. На завершення авторка пропонує низку рекомендацій для вдосконалення політики підтримки українських біженців у ЄС із урахуванням гендерної специфіки [5].

Таким чином, наукові дослідження останніх років демонструють, що явище вимушеної міграції має комплексний характер і охоплює широкий спектр проблем – від переміщення як фізичного процесу до глибоких соціальних, економічних, психологічних і гендерних викликів. Їхнє вирішення потребує системного і міждисциплінарного підходу.

Болгарія, як держава-член Європейського Союзу, реалізує політику щодо біженців і осіб, які потребують міжнародного захисту, відповідно до європейських нормативів та власного законодавства. Національні механізми управління міграцією формально відповідають європейським стандартам, однак на практиці інтеграція біженців у соціально-економічне середовище країни стикається з рядом труднощів.

У статті Атанаса Димитріва «Працевлаштування біженців у Болгарії: чому важлива національна політика інтеграції» підкреслюється значення державної політики для соціально-економічної адаптації осіб, які отримали притулок. Автор зазначає, що в умовах дефіциту робочої сили залучення біженців до легального ринку праці могло б частково компенсувати кадрові втрати. У статті подано аналіз сучасного стану болгарського ринку праці та визначено можливі шляхи інтеграції бенефіціарів міжнародного захисту в економіку. Водночас наголошується, що брак системної інтеграційної стратегії, упереджене ставлення з боку місцевого населення та політичні коливання суттєво ускладнюють процес адаптації. Це посилює соціальну

ізоляцію мігрантів і не дозволяє реалізувати їхній потенціал [13, с. 97–109].

Інший аспект міграційної тематики розкривають Ілдіко Отова та Евеліна Стайкова у статті «Еміграція як ресурс: громадяни Болгарії в ЄС». Дослідниці розглядають міграцію не як загрозу, а як інструмент соціального розвитку. У межах пілотного дослідження, що включало опитування 100 респондентів і серію глибинних інтерв'ю, проаналізовано мобільність болгарських громадян у межах ЄС. Увага приділяється питанням збереження національної ідентичності, ролі діаспори в соціальних змінах, а також можливостям передачі інтелектуального капіталу та досвіду на батьківщину. Робота була виконана в рамках проєкту «Зв'язок і солідарність з Болгарією мобільних болгарських громадян в ЄС: цінності, інновації, активізм» за підтримки Фонду наукових досліджень [14, с. 293].

Особливу увагу слід приділити правовому статусу українських громадян, вимушено покинувших Україну через військову агресію Російської Федерації. Відповідно до Директиви 2001/55/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 липня 2001 року, а також на основі національного законодавства Болгарії, зокрема Закону про тимчасовий захист, ухваленого 2022 року, українські мігранти отримали можливість легального перебування на території Болгарії. Згідно з рішенням Ради Міністрів Болгарії №144 від 10 березня 2022 року «Про надання тимчасового захисту переміщеним особам з України», особи, які залишили територію України у зв'язку з бойовими діями, що почалися 24 лютого 2022 року, мають право на тимчасовий захист. Це передбачає доступ до базових соціальних послуг, включаючи медичну допомогу, освіту для дітей, а також можливість легального працевлаштування [11].

Досвід Болгарії демонструє наявність інституційної бази для прийому біженців, водночас висвітлюючи численні виклики, пов'язані з їхньою

інтеграцією. З одного боку, країна забезпечує правові механізми для задоволення базових потреб вимушених мігрантів, з іншого – бракує комплексної політики, що сприяла б їхній активній участі в соціальному й економічному житті суспільства [8].

Попри мовну та культурну близькість між Україною і Болгарією, яка теоретично має полегшувати адаптацію українських біженців, на практиці українські жінки, змушені залишити країну через війну, стикаються з низкою суттєвих викликів. Значна частина проблем пов'язана не лише з об'єктивними адміністративними бар'єрами, а й зі структурними перепонами, що ускладнюють повноцінну інтеграцію в новому середовищі.

Одним із головних викликів є обмежений доступ до якісної медичної допомоги, особливо для жінок з дітьми, людей похилого віку та осіб із хронічними захворюваннями. Формально громадяни України зі статусом тимчасового захисту мають право на медичне обслуговування, однак на практиці виникають проблеми з реєстрацією в системі охорони здоров'я, браком перекладачів, а також недостатньою інформованістю про права та процедури.

Подібні труднощі спостерігаються і в доступі до соціальних послуг, освіти, житла та офіційного працевлаштування. Часто жінки-біженки змушені самотужки шукати роботу або житло в умовах обмежених фінансових ресурсів та недостатньої системи підтримки. Бюрократичні перепони, складна документація та відсутність необхідної інформації болгарською чи українською мовами посилюють ці проблеми. Крім того, упередження і соціальні стереотипи в приймаючих громадах можуть призводити до дискримінації та соціальної ізоляції.

Водночас порівняння підходів до підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні та українських біженців у Болгарії дозволяє виокремити більш ефективні стратегії адаптації. В Україні на рівні громад

спостерігається вищий рівень солідарності, волонтерської активності та неформальної підтримки ВПО, тоді як у Болгарії більша увага приділяється формальним державним механізмам, які не завжди достатньо гнучкі або адаптовані до реальних потреб біженців.

Отже, досвід українських жінок у Болгарії свідчить, що навіть за наявності культурної спорідненості можуть виникати суттєві бар'єри на шляху соціальної інтеграції. Це підкреслює необхідність розробки комплексних, чутливих до гендерних особливостей політик підтримки, а також важливість міжкультурного діалогу й належного інформування як біженців, так і приймаючих громад [13].

Таким чином, адаптація жінок ВПО в Україні ускладнюється низкою факторів, серед яких ключовими є обмежена державна підтримка, нестача фінансових та інфраструктурних ресурсів, а також фрагментарність існуючих програм допомоги. Незважаючи на наявність окремих ініціатив, спрямованих на сприяння працевлаштуванню, доступу до соціальних послуг і психологічної підтримки, більшість із них не мають системного характеру або охоплюють лише частину потреб. Внаслідок цього інтеграція жінок ВПО у нові громади відбувається повільно і супроводжується високим рівнем емоційного напруження.

За наявними даними, близько 30 % жінок із числа ВПО в Україні змогли знайти стабільне працевлаштування. Значна частина з них працює не за фахом, на низькооплачуваних або тимчасових посадах. Більшість жінок відзначають постійне відчуття невизначеності та тривоги, що пов'язано з відсутністю стабільного житла, незнанням або складністю реалізації власних прав у нових умовах. Особливо вразливою є категорія жінок із дітьми, які одночасно з пошуком роботи мають забезпечити догляд, навчання та адаптацію дітей у новому соціальному середовищі. Недостатній рівень психологічної підтримки, а також обмежений доступ

до медичних і соціальних послуг посилюють їхню вразливість [12, с. 47–48].

На противагу цьому, досвід Болгарії свідчить про більш структурований і ефективний підхід до адаптації жінок-біженок з України. Завдяки спільній роботі державних інституцій, міжнародних організацій, волонтерських ініціатив і місцевих громад у країні створено сприятливе середовище для інтеграції. Зокрема, реалізація програм перекваліфікації, мовного навчання та менторських проєктів дозволила понад 70 % учасниць цих заходів успішно працевлаштуватися. Це сприяло не лише економічній стабілізації їхнього становища, а й покращенню психологічного стану та зростанню відчуття безпеки [5, с.12].

Крім того, активна участь українських жінок у культурних, соціальних та освітніх ініціативах у приймаючих громадах Болгарії сприяла подоланню бар'єрів ізоляції, відновленню соціальних зв'язків і формуванню нової ідентичності. Ці процеси значною мірою підтримувалися політикою інклюзивності та відкритості з боку місцевих інституцій.

Порівняльний аналіз досвіду України та Болгарії показує, що для успішної інтеграції жінок-біженок і ВПО ключовим є забезпечення міжсекторальної взаємодії, коли органи влади, міжнародні партнери, неурядові організації та громади спільно створюють безпечне, інклюзивне й ресурсно забезпечене середовище для адаптації. Це дозволяє не лише задовольнити базові потреби, а й реалізувати потенціал жінок, зробивши їх активними учасницями соціального та економічного життя нових громад [10, с.45].

Болгарія, за підтримки державних структур, міжнародних організацій і місцевих громад, сформувала комплексну модель адаптації, яка враховує базові потреби (житло, безпека, медичне обслуговування) та довгострокові аспекти інтеграції (мовна підготовка, перекваліфікація, працевлаштування,

психологічна підтримка, соціальна інклюзія). Такий системний підхід сприяє не лише адаптації, а й відновленню активної ролі жінок у суспільному й економічному житті країни [13, с.22–25]. В Україні адаптація жінок-ВПО ускладнюється через відсутність чіткої і послідовної державної політики інтеграції, обмежені фінансові ресурси, нерозвинену інфраструктуру підтримки та недостатню координацію між центральною владою, місцевими органами та громадським сектором. Особливу увагу потребують питання професійної реалізації, доступу до якісної освіти для дорослих і психологічної реабілітації – складових, без яких повноцінна адаптація неможлива [12, с. 50–52].

З огляду на викладене, для підвищення ефективності адаптаційних процесів в Україні необхідно:

- 1) удосконалити державні програми підтримки ВПО, розробивши спеціалізовані ініціативи, орієнтовані на жінок;
- 2) розширити можливості професійної перепідготовки та доступу до ринку праці через навчальні курси, грантові програми та сприяння підприємництву;
- 3) інвестувати в психологічну підтримку та соціальну інтеграцію, створюючи центри допомоги, групи взаємопідтримки та залучаючи фахівців;
- 4) забезпечити міжсекторальну взаємодію між державою, неурядовими організаціями та місцевими громадами для створення стійкої системи підтримки.

Таким чином, досвід Болгарії може слугувати прикладом для України у формуванні більш цілісної і чутливої до гендерних аспектів політики інтеграції, що сприятиме не лише виживанню, а й повноцінному розвитку жінок-ВПО в нових соціальних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичний звіт НІС щодо ВПО. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy-ta-sposoby-yikh> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Українці за кордоном: які шанси повернути своїх? *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3944873-ukrainci-za-kordonom-aki-sa-nsi-povernuti-svoih.html> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Українська діаспора та тимчасово переміщені особи за кордоном після повномасштабного вторгнення. URL: <https://www.alda-europe.eu/wp-content/uploads/2023/03/> (дата звернення: 10.03.2025).
4. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в Україні. *DSPACE УжНУ*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/30639> (дата звернення: 10.03.2025).
5. Пищуліна О. М. Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту. *Центр Разумкова*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 10.03.2025).
6. Підтримка біженців та мігрантів. Caritas Bulgaria. URL: <https://caritas.ua/news-en/kerivnyczya-programy-bezpechna-migracziya-ta-prot-ydiya-torgivli-lyudmy-iryna-mayevska-karitas-pidtrymuye-ukrayincziv-yaki-vy-yizhdzhayut-za-kordon-ta-tyh-hto-povertayetsya-v-ukrayi/> (дата звернення: 10.03.2025).
7. Курси болгарської мови та перекваліфікація. Refugee Light Bulgaria. URL: <https://employment.refugeelight.bg/uk/articles/onlayn-resursy-dlya-vyvchennya-bolharskoyi-movy-26-2024-03-13> (дата звернення: 10.03.2025).
8. Центри допомоги біженцям. Bulgarian Red Cross. URL: https://redcross.org.ua/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign

n=cid|19610954154|search&utm_content=gid|149157931841|aid|649433212305

(дата звернення: 10.03.2025).

9. Освітня та соціальна підтримка українських біженців. *UNHCR Bulgaria*. URL: <https://help.unhcr.org/bulgaria/uk/> (дата звернення: 10.03.2025).

10. Ukrainian Women Refugees in Bulgaria: Integration Challenges. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 06.03.2025).

11. 4.2 million people under temporary protection. Eurostat, 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/Ddn-20240610-1> (дата звернення: 06.03.2025).

12. Новак І. Проблеми соціальної вразливості внутрішньо переміщених осіб та вимушених мігрантів. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 4 (396). С. 25–35.

13. Димитрів А. Працевлаштування біженців у Болгарії: чому важлива національна політика інтеграції. *Журнал економіки та бізнесу*. 2024. Т. 18, №1. С. 97–109.

14. Отова І., Стайкова Е. Еміграція як ресурс: громадяни Болгарії в ЄС. *Між світами*. 2023. № 293.

REFERENCES

1. Analitychnyi zvit NIS shchodo VPO [NIS analytical report on IDPs]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishcheniya-obsyahu-problemy-ta-sposoby-yikh> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].

2. Ukraintsi za kordonom: yaki shansy povernuty svoikh? [Ukrainians abroad: What are the chances of returning them?] Ukrinform. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3944873-ukraintsi-za-kordonom-aki-sa-nsi-povernuti-svoih.html> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].

3. Ukrainska diaspora ta tymchasovo peremishcheni osoby za kordonom pislia povnomasshtabnoho vtorhnennia [Ukrainian diaspora and temporarily displaced persons abroad after the full-scale invasion]. Retrieved from: <https://www.alda-europe.eu/> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].

4. Sotsialna adaptatsiia vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Social adaptation of internally displaced persons in Ukraine]. Uzhhorod National University Repository. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/30639> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].

5. Pyshchulina, O. M. (2024). Doslidzhennia hendernoi spetsyfyky vymushenoj mihratsii z Ukrainy do YeS v umovakh viiskovoho konfliktu [Gender specifics of forced migration from Ukraine to the EU under military conflict conditions]. *Tsentr Razumkova*. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].

6. Pidtrymka bizhentsiv ta mihrantiv [Support for refugees and migrants. Caritas Bulgaria]. Retrieved from: <https://caritas.ua/news-en/kerivnyczya-programy-bezpechna-migracziya-ta-prot-ydiya-torgivli-lyudmy-iryna-mayevska-karitas-pidtrymuye-ukrayincziv-yaki-vy-yizhdzhayut-za-kordon-ta-tyh-hto-povertayetsya-v-ukrayi/> (accessed: 10 March 2025).

7. Kursy bolharskoi movy ta perekvalifikatsiia [Bulgarian language courses and retraining for Ukrainian refugees]. Refugee Light Bulgaria. Retrieved from: <https://employment.refugeelight.bg/uk/articles/onlayn-resursy-dlya-vyvchennya-bolharskoyi-movy-26-2024-03-13> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].

8. Tsentry dopomohy bizhentsiam [Refugee support centres]. *Bulgarian Red Cross*. Retrieved from: <https://redcross.org.ua> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].

9. Osvitnia ta sotsialna pidtrymka ukraïnskykh bizhentsiv [Educational and social support for Ukrainian refugees]. *UNHCR Bulgaria*. Retrieved from: <https://help.unhcr.org/bulgaria/uk/> (accessed: 10 March 2025) [in Ukrainian].
10. Ukrainian women refugees in Bulgaria: Integration challenges. *UNHCR*. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (accessed: 6 March 2025) [in English].
11. 4.2 million people under temporary protection. Eurostat. (2024). Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/Ddn-20240610-1> (accessed: 6 March 2025) [in English].
12. Novak, I. (2022). Problemy sotsialnoi vrazlyvosti vnutrishno peremishchenykh osib ta vymushenykh mihrantiv [Problems of social vulnerability of internally displaced persons and forced migrants]. *Narodna tvorchist ta etnolohiia – Folk Art and Ethnology*, 4(396), 25–35. [in Ukrainian].
13. Dimitrov, A. (2024). Pratsevlashtuvannia bizhentsiv u Bolharii: chomu vazhlyva natsionalna polityka intehratsii [Employment of refugees in Bulgaria: Why national integration policy matters]. *Zhurnal ekonomiky ta biznesu – Journal of Economics and Business*, 18(1), 97–109 [in Ukrainian].
14. Otova, I., & Staikova, E. (2023). Emihratsiia yak resurs: hromadiany Bolharii v YeS. [Emigration as a resource: Bulgarian citizens in the EU]. *Mizh svitamy – Between Worlds*, 293 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received 27.10.2025

Прийнята до друку / Accepted 05.11.2025